

Misconcepties uit leernetwerk formatief evalueren [CONCEPT]

1. Formatief evalueren is het inzetten van een instrument, zoals een rubric

Formatief evalueren is een proces waarbij je instrumenten op een goede manier inzet in de gehele cyclus van formatief evalueren. Het inzetten van het instrument doe je in fase 2, om leerling reacties te ontlokken.

2. Een toets is OF formatief OF summatief

Formatief of summatief is geen kenmerk van een toets, maar een kenmerk van je doel en de beslissing die je wilt nemen. Summatief toetsen gaat over beslissingen als diplomering, selectie of doorstroom (Kan de leerling het?). Daarentegen is formatief evalueren een *proces* dat nodig is om betere, bewustere, meer onderbouwde beslissingen te kunnen nemen over vervolgstappen in het leren (Wiliam & Leahy, 2018). Voor deze formatieve beslissingen kun je allerlei verschillende meer of minder formele methodieken gebruiken, variërend van bijvoorbeeld diagnostische toetsen, tussenproducten, Kahoots, tot observaties en gerichte klassendiscussies. Kortom: iedere toets kan summatief danwel formatief zijn, afhankelijk van de beslissing die je ermee wilt nemen.

3. Het bijhouden van de vorderingen van leerlingen door middel van formatief evalueren vraagt een enorme papierwinkel aan administratie.

Je hoeft niet alles vast te leggen. Bekijk als school wat de lange termijn leerdoelen zijn waar leerlingen zich gedurende het hele curriculum in ontwikkelen. Leg ontwikkeling op deze lange termijn leerdoelen vast. Het toepassen van het formatieve proces op korte termijn leerdoelen, hoeft je niet helemaal vast te leggen. Dit proces is echt ter ondersteuning van het leerproces en het beter / bewuster keuzen maken voor het vormgeven van je lessen, niet ter verantwoording van ontwikkeling van iedere individuele leerling.

3. Formatief evalueren begint met een visie van de school

Als school, en schoolbestuur, moet er zeker een visie zijn op formatief evalueren en moet er ook ruimte zijn om hiermee aan de slag te gaan. Maar echte verandering begint klein. Laat docenten in hun eigen klas in het heel klein successervaringen opdoen met hun eigen leerlingen. Zo ontdekken ze bijvoorbeeld dat leerlingen inderdaad actiever gaan meedoen in de klas. Dat is een krachtiger vliegwiel voor verandering.

4. Formatief evalueren is hetzelfde als goed feedback geven

Feedback geven is een cruciale fase van formatief evalueren. Maar zonder goede leerdoelen (fase 1), de goede informatie over waar de leerling staat ten opzichte van die leerdoelen (fase 2 en 3) en concrete vervolgstapjes om dichterbij de leerdoelen te komen (fase 5) is er geen sprake van formatief evalueren.

5. Formatief evalueren is hetzelfde als „goed lesgeven“

Formatief evalueren heeft inderdaad meer met lesgeven en didactiek te maken dan met het afnemen van geplande en gestandaardiseerde toetsen. Maar niet alles wat „goed lesgeven“ is, is ook

formatief evalueren. Formatief evalueren is *doelgericht* en een *cyclisch proces* van de vijf fasen. En idealiter ook nog met een meer actieve rol van de leerling in al deze fasen.

Aandachtspunt: 50 % van de activiteiten in de les zijn doelgericht als docenten geen leerdoelen opstelden (Schneider & Andrade 2016) en leidt tot veel disfunctionele toetsing (Blog Kneyber, mrt 2019). Functioneel toetsen = doelgericht informatie verzamelen.

6. Bij formatief evalueren moeten leerlingen eigen leerdoelen kunnen formuleren.

Dat kan, maar dat hoeft niet. Je kunt heel goed formatief evalueren terwijl de leraar de leerdoelen bepaalt. Immers, zullen alle VO leerlingen aan heel veel dezelfde leerdoelen moeten voldoen. Het is wel belangrijk dat leerlingen de leerdoelen snappen en het belang ervan inzien en begrijpen hoe succes op deze leerdoelen eruit ziet (dus: wat de succescriteria zijn). Wellicht is leerlingkeuze meer pasteur (en meer mogelijk) op het niveau van succescriteria in plaats van op het niveau van leerdoelen.

7. Formatief evalueren betekent cijferloos lesgeven

Dat is zeker niet nodig. Het zal altijd zo blijven dat leerlingen aan de minimale (nationale) eisen moeten voldoen en proefwerken, schoolexamens en eindexamens zullen vast wel blijven. De weg ernaartoe hoeft echter niet te bestaan uit een batterij aan kleine 'uit het hoofd stamp' toetsjes voor cijfers. Je kunt ook op andere manieren zicht houden op of de leerling zich ontwikkelt richting datgene wat hij/zij later in de summatieve toets moet laten zien. Denken in *toetsprogramma's* is hierbij belangrijk (zie punt 8). Bovendien biedt formatief evalueren meer kans om ook ontwikkeling op vaardigheden of attituden meer te waarderen. Iets wat in veel summatieve toetsen nog te weinig aan bod komt. Zie de [blog](#) van Rene Kneyber voor drie manieren waarop je formatief en summatief toetsen kunt combineren in het VO.

8. Formatief evalueren betekent het aantal toetsen voor cijfers drastisch verminderen

De ontwikkeling naar meer formatief evalueren is ingegeven door de wens meer aandacht te richten op de ontwikkeling en lange termijn leren van lerenden in plaats van het leren voor een cijfer en het rennen van toets naar toets. Hierdoor zien we een ontwikkeling naar drastisch minder toetsen voor cijfers en het 'opschonen van het PTA' of het toetsprogramma. Ook naar aanleiding van het boek 'cijfers geven werkt niet' (Wiliam, 2013). Dit opschonen gebeurt echter te vaak zonder na te denken over de vraag: "waarover willen we beslissingen nemen met ons toetsprogramma?" en "welke informatie moeten we dan verzamelen om deze beslissingen te nemen". Het gevolg is dat er disfunctionele toetsing ontstaat (Kneyber, maart 2019): er wordt drastisch gesneden in de summatieve toetsing, zonder hierbij na te denken hoe formatieve informatie in voorafgaand onderwijs verzameld wordt en hoe dit vervolgens meegenomen en gewogen wordt in de te nemen beslissingen. Daarmee wordt het gewicht dat terecht komt bij het klein aantal summatieve toetsen dermate groot dat de beslissing onbetrouwbaar wordt en bovendien de toetsdruk voor leerlingen alleen maar toeneemt (alles hangt af van die ene toets).

- Blog Kneyber Maart 2019: [functioneel toetsen en zwaarwegende beslissingen](#)
- Meer denken in toetsprogramma's. blog Kneyber: [Formatief toetsen en cijfers geven](#)

9. Bij formatief evalueren heeft/neemt de leerling eigenaarschap over het eigen leren

Het is de uiteindelijke bedoeling van FE dat leerlingen ook beter zicht krijgen op hun eigen leren, zwakten en sterktes. En dat ze daarmee ook beter in staat zijn om hun eigen leren verder te sturen.

Dit gaat echter niet vanzelf en is ook niet noodzakelijk om met FE te beginnen. De docent is namelijk de cruciale schakel om met FE te beginnen en FE vorm te geven in de klas. Net als bij al het andere wat we leerlingen willen leren is het belangrijk dat een docent het voorbeeld geeft, oftewel aan 'modelling' doet of met 'uitgewerkte voorbeelden' werkt (zie bv. "op schouders van reuzen" of "Wijze lessen. 12 bouwstenen voor effectieve didactiek"). In FE houdt dit in dat de docent eerst aan leerlingen laat zien hoe een goed FE proces eruit ziet, de docent neemt de leerling dus bij de hand in het FE proces en legt ook uit wat hij/zij doet en waarom. Daarom is de FE-cyclus (Gulikers & Baartman, 2017) ook gericht op 'wat doet de docent in de klas als hij/zij FE vormgeeft'. Onderdeel hiervan is op welke manieren de docent leerlingen aanzet en actief betreft in het FE proces. Dus bijvoorbeeld: hoe ga je met leerlingen aan de slag met leerdoelen en succescriteria? (Fase 1), hoe laat je leerlingen elkaars werk bekijken? (Fase 3). Hoe of waarmee laat je leerlingen elkaar feedback geven (fase 4) of samen vervolgstappen bedenken (fase 5). Daar moet de docent mogelijkheden voor creëren of vormgeven.

10. Bij formatief evalueren moet ik iedere leerling individueel feedback geven en dat is niet mogelijk in een klas met 30 leerlingen.

Individuele feedback is lang niet altijd nodig, vaak is klassikale feedback net zo effectief en daarnaast veel efficiënter. Zelfs Dylan Wiliam betreurt nu dat hij vroeger sterk hamerde op gepersonaliseerde feedback, omdat klassikale feedback op deze manier vaak minimaal net zo effectief is en vele malen efficiënter. Als je het werk van leerlingen bekijkt dan zul je zeer geregeld ontdekken dat ze veel dezelfde fouten maken, of juist dezelfde dingen goed doen. In plaats van individueel feedback te geven kun je hiervan een klassikaal feedback moment maken, eventueel gebruik makend van (geanonimiseerde) voorbeelden uit de klas. Vervolgens kun je leerlingen zelf laten nadenken over de besproken fouten: "heb jij deze fouten gemaakt in je werk?". Op die manier moeten leerlingen automatisch actief met de feedback aan de slag. Zet vervolgens alle leerlingen aan tot het concreet maken van een passende vervolgactie voor zichzelf! Hiermee ga je fase 5 van de FE cyclus in, een stap van actie (na feedback) die noodzakelijk is om tot ontwikkeling te komen. Ook de feedback beslisboom van Harry Fletcher-Wood kan goed helpen met te bepalen wanneer welk soort feedback (individueel, klassikaal of soms zelf beter geen) het meest zinvol is